

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEKISTAN LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ	SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL	НАУЧНО АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
--------------------------------------	--	--

**2024
№1-2**

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

БОШ МУҲАРРИР:

Гулямов Саид Саидахарович — юридик
фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович — ю.ф.д.,
профессор.

Ҳўжаев Шохжон Ақмалжон ўғли — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Оқюлов Омонбой — ю.ф.д., профессор.

Эргашев Восит Ёқубович — ю.ф.н., профессор.

Махкамов Отабек Мухтарович — ю.ф.д.

Суюнова Дилбар Жолдасбаевна — ю.ф.д., доц.

Мусаев Бекзод Турсунбоевич — ю.ф.д., доц.

Беков Ихтиёр — ю.ф.д., проф.

Бозоров Сардор Сохибжонович — ю.ф.д., проф.
в.б.

Хазратқулов Одилбек Турсунович — юридик
фанлари номзоди, доцент.

Самарходжаев Ботир Билялович — ю.ф.д.,
профессор.

Ходжаев Бахшилло Камалович — ю.ф.д.,
профессор.

Нарзиёв Отабек Саъдиевич — ю.ф.д., проф. в.б.

Жолдасова Шахноза Батировна — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Маълумот олиш учун қуйидагиларга мурожаат этиш
сўралади:

Гулямов Саид Саидахарович,
Рустамбеков Исламбек Рустамбекович
ТДЮУ, Халқаро хусусий ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047,
Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел: 233-66-36

"Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили"нинг электрон
нусхаси Интернетдаги www.library-tsul.uz ёки
www.lawreview.uz сайтида жойлаштирилган.

Журнал 2013 йилдан Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг Олий Аттестация
комиссияси журналлари рўйхатига киритилган.

Ушбу журналда баён этилган натижалар, хулосалар,
талқинлар уларнинг муаллифларига тегишли бўлиб,
Ўзбекистон Республикаси ёки Тошкент давлат юридик
университети сиёсати ёки фикрини акс эттирмайди.

2024 йилда нашр этилди.

Муаллифлик ҳуқуқлари Тошкент давлат юридик
университетига тегишли. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.
Журнал материалларидан фойдаланиш, тарқатиш ва
қўлайлиги Тошкент давлат юридик университети рухсати
билан амалга оширилади. Ушбу масалалар бўйича Тошкент
давлат юридик университетига мурожаат этилади.
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047, Сайилгоҳ
кўчаси, 35.

ISSN 2181-8118

Масъул котиб: **И. Рустамбеков**

Нашриёт муҳаррири: **Н. Ниязова**

Техник муҳаррир: **Д. Козимов**

Лицензия № 02-0074

Босишга рухсат этилди — 30.06.2024

Нашриёт ҳисоб табағи — 5

«IMPRESS MEDIA» босмаҳонасида босилди

Адади — 100 нусха.

ИЛМИЙ-ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ

1-2/2024

МУНДАРИЖА

Б.Ақмалхонов Международно-правовые гарантии защиты собственности во время вооруженных конфликтов	3
М.Истамов Ўзбекистонда сайлов жараёни иштирокчилари ва уларни мақомига оид қонунчиликнинг шаклланиш босқичлари	7
М.Турдалиев Legal issues of intellectual property law in digital era: key legal issues and digital landscape	12
Ш.Муродуллаев Текущее состояние накопительной пенсионной системы в Узбекистане: анализ и заключение	16
Д.Алиқулов O'zbekistonda inklyuziv ta'limni huquqiy asoslari takomillashtirish masalalari	20
М.Турғунбоева Intellectual mulkda mualliflik huquqini tartibga solish tendensiyalari: nazariy va amaliy tahlil	25
Д.Авезов Маҳаллий кенгаш депутатининг ваколатини муддатидан илгари тугатишга оид қарашларнинг ҳуқуқий таҳлили	30
А.Норкулов Виртуал оламнинг янги объекти сифатида эмодзилар ва уларни ҳуқуқий тартибга солишнинг аҳамияти	33
Sh.Joldasova Davlat boshqaruvida sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning huquqiy va axloqiy oqibatlarini	37
М.Абдувоҳидов Международные правовые стандарты обеспечения устойчивости торговли ископаемым топливом в эпоху энергетического перехода	39
А.Сарабеков Raqamli biznesni boshqarishning huquqiy asoslari: raqamli transformatsiya davrida muammolar va imkoniyatlar	43
Р.Сидиков Международные стандарты для сертификации и лицензирования дронов....	45

Shaxnoza Joldasova

PhD, TDYU mustaqil izlanuvchisi

DAVLAT BOSHQARUVIDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY VA AXLOQIY OQIBATLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvida sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning huquqiy va axloqiy jihatlarini tahlil qilinadi. Maqolada AI texnologiyalarini davlat sektoriga joriy etishning asosiy muammolari, xavf-xatarlari va imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davlat xizmatlarini avtomatlashtirish jarayonida inson huquqlari, shaffoflik va javobgarlik masalalarini o'rganadi. Maqolada AI tizimlarini samarali boshqarish uchun me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va ijtimoiy oqibatlarni baholash bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: : sun'iy intellekt, davlat boshqaruvi, axloqiy tamoyillar, huquqiy tartibga solish, avtomatlashtirish, shaffoflik, javobgarlik, inson huquqlari, xavfsizlik, nazorat mexanizmlari

Аннотация: В статье анализируются правовые и этические аспекты использования систем искусственного интеллекта в государственном управлении. Рассматриваются основные проблемы, риски и возможности внедрения технологий ИИ в государственном секторе. Исследование фокусируется на вопросах прав человека, прозрачности и подотчетности в процессе автоматизации государственных услуг. В статье представлены рекомендации по совершенствованию нормативно-правовой базы, усилению механизмов контроля и оценке социальных последствий для эффективного управления системами ИИ.

Ключевые слова: искусственный интеллект, государственное управление, этические принципы, правовое регулирование, автоматизация, прозрачность, подотчетность, права человека, безопасность, механизмы контроля.

Abstract: This article analyzes the legal and ethical aspects of artificial intelligence systems implementation in public administration. It examines the main challenges, risks, and opportunities of AI technology adoption in the public sector. The study focuses on human rights, transparency, and accountability issues in the process of automating government services. The article provides recommendations for improving the regulatory framework, strengthening control mechanisms, and assessing social implications for effective AI system governance.

Keywords: artificial intelligence, public administration, ethical principles, legal regulation, automation, transparency, accountability, human rights, security, control mechanisms.

Kirish

Sun'iy intellekt (SI) transformatsion boshqaruv imkoniyatlarini va'da qiladi, ammo oqilona nazoratni talab qiladigan buzg'unchi ijtimoiy-texnik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Davlat sektori muassasalari davlat xizmatlarini modernizatsiya qilish uchun tobora ko'proq sun'iy intellekt tizimlarini joriy etishga intilayotgan bir paytda, potentsial foyda va bashorat qilinadigan xavflarning axloqiy muvozanatini ta'minlash uchun puxta boshqaruv zarurdir. Biroq, hozirgi vaqtda dunyo bo'ylab davlat sektori tashkilotlarining aksariyati SI-ni javobgarlik,

shaffoflik va huquqlarni hurmat qilish qadriyatlarini qo'llab-quvvatlaydigan tarzda to'g'ri integratsiyalash uchun zarur bo'lgan tayyorgarlik ko'rish, me'yoriy baza, operatsion siyosat, tashkiliy salohiyat va ichki nazoratga ega emas.

Odamlarning hayotiga, turmush tarziga, psixosotsial rivojlanishiga va asosiy ijtimoiy xizmatlarga kirishiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan davlat sektoridagi sezgir foydalanish holatlarining keng doirasida algoritmik qaror qabul qilishga tobora ortib borayotgan bog'liqlik tufayli ko'plab murakkab huquqiy, axloqiy va ijtimoiy muammolar yuzaga kelmoqda. Shunday qilib, shaffoflik, tushuntirish mumkinligi, javobgarlik, maxfiylik, avtonomiya, nazorat, rozilik, xavfsizlik, javobgarlik, kamsitmaslik va avtomatlashtirilgan tizimlar uchun nazorat mexanizmlari kabi axloqiy SI-ning asosiy jihatlarini xavflarni kamaytirish yo'naltirilgan fanlararo muhokamalar va asosli siyosiy harakatlarni talab qiladi [1].

Asosiy tahlillar va hulosalar

Chuqur neyron tarmoqlari kabi texnik jihatdan ilg'or sun'iy intellekt yondashuvlari, kuchli funktsional imkoniyatlarni ta'minlash bilan birga, ko'p qatlamli texnik murakkabligi tufayli shaffoflikning o'ziga xos cheklovlariga duch keladi. Bunday "qora quti" tizimlarining intuitiv bo'lmagan arxitekturasini ichki mantiqiy oqimlar va faollashtirish og'irliklarini to'g'ridan-to'g'ri intuitiv inson talqini yoki tekshirishiga to'sqinlik qiladi. Bu operatsion algoritmning aniqlik, adolatlilik, texnik zaifliklar, raqobatbardosh manipulyatsiya yoki xakerlik xavflari bo'yicha tashqi auditini qiyinlashtiradi va shu bilan davlat sektori uchun xavflarni kuchaytiradi.

Algoritmik loyihalash va ishlab chiqish jarayonlaridagi statistik xatolar bilan birgalikda noto'g'ri, to'liq bo'lmagan yoki vakillik qilmaydigan o'quv ma'lumotlari to'plamlari SI tizimlarining natijalarini yanada buzib ko'rsatadi, bu esa davlat sektorida yuqori ta'sirli foydalanish holatlarida jins, irq yoki geografik kamsitish, ozchilik va marginal guruhlar uchun noxolislik kabi muammolarga olib kelishi mumkin. Masalan, ijtimoiy ta'minot nafaqalari, profilaktik politsiya ishlari, jinoiy xavfni baholash yoki immigratsiya qarorlari bo'yicha qaror qabul qilishda mashinali o'rganish algoritmilaridan noto'g'ri foydalanish avtomatlashtirilgan noxolislik tufayli huquqlarni jiddiy buzishi va tizimli adolatsizlikka olib kelishi mumkin.

SI-ning bashorat qilish tahlili va naqshlarni aniqlash imkoniyatlari o'rnatilgan ijtimoiy tengsizlik va axloqiy muammolarni batafsil tushunmasdan refleksiv tarzda qo'llanilmasligi kerak. Keng kafolatlar bo'lmasdan shoshilinch tarzda joriy etilgan taqdirida, SI tengsizlikni kuchaytirishi mumkin, tenglikka ko'maklashish o'rniga. Qarorlar noto'g'ri bo'lganda odamlarning hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan davlat sektori SI tizimini joriy etishdan oldin turli demografik segmentlar uchun aniqlik, xavfsizlik, shaffoflik, adolatlilik va salbiy xavf parametrlari bo'yicha puxta texnik tekshiruv va keng qamrovli ta'sir baholash hayotiy muhim shartlardir [2].

Biroq, hozirgi vaqtda, javobgarlik bo'yicha dastlabki ixtiyoriy algoritmik audit tashabbuslarida ba'zi umidlar ko'rsatilgan bo'lsa-da, qonuniy majburiy tekshiruv protokollari yoki baholash mexanizmlari kam. Ko'pgina mamlakatlarda algoritmik qarorlar qabul qilish tizimlarini aniq maqsad qilib olgan va to'g'ridan-to'g'ri qamrab oladigan keng qamrovli ma'lumotlarni himoya qilish, kamsitishga qarshi kurashish va raqamli huquqlar to'g'risidagi qonunlar ham mavjud emas. Milliy konstitutsiyalar va qonun hujjatlaridagi tegishli huquqiy jarayon, maxfiylik va inson huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi mavjud huquqiy qoidalar kamdan-kam hollarda

SI-ning yangi va muqarrar xavflarini hisobga oladi va shuning uchun avtomatlashtirish uchun moslashtirilgan sezilarli yangilanishlar va maxsus nazorat tuzilmalarini talab qiladi.

Shunday qilib, butun dunyo bo'ylab davlat sektorida sun'iy intellektni joriy etish va undan foydalanishni samarali, axloqiy va inson huquqlariga asoslangan boshqarish bo'yicha sezilarli huquqiy va siyosiy bo'shliqlar saqlanib qolmoqda. Ma'muriy avtomatlashtirish bo'yicha tegishli gumanistik nazorat va muvozanatni faol ravishda belgilaydigan, ayni paytda tuzilgan nazorat ostida innovatsiyalar uchun joy qoldiradigan texnologiyaga yo'naltirilgan normativ hujjatlarga katta ehtiyoj mavjud. Biroq, siyosatdagi progress sekin va parchalangan bo'lib qolmoqda. Ko'pgina hukumatlarda texnologik bashorat qilish, huquqiy tamoyillar va jamoatchilik maslahatlari asosida asosli milliy SI siyosati rejalarini ishlab chiqish salohiyati yetishmaydi.

Murakkab siyosat muammolarini hal qilish uchun SI-ning tor imkoniyatlariga haddan tashqari bog'liqlik "texnologik yechim" bo'yicha asosli tanqidga olib keladi, bu yerda mashinalarning qobiliyatlari bo'rtirilgan, ijtimoiy, siyosiy va xulq-atvor nozikliklari esa e'tibordan chetda qoladi. SI murakkab insoniy sub'ektivlik, madaniy kontekstlar, iqtisodiy cheklolvar va siyosiy iqtisod omillariga asoslangan asosiy muammolarni hal qilish uchun sehrli vosita sifatida ko'rib chiqilmasligi kerak [3].

Davlat xizmatlarini taqdim etish funksiyalarini SI bilan to'liq almashtirish, avtomatlashtirish tufayli javobgarlik bo'shlig'ini keltirib chiqaradi, bu esa fuqarolarga chuqur ta'sir ko'rsatadigan hukumat qarorlari oqimlarida jamoat shaffofligini va demokratik ishtirok etish imkoniyatlarini zaiflashtiradi. Murakkab algoritmlar boshqaruvni "optimallashtirilishi" mumkinligini ta'kidlovchi texnokratik taxminlar mavjud institutsional qaror qabul qilish tuzilmalarini yetarli kafolatlar bo'lmasdan demontaj qilish natijasida yuzaga keladigan huquqlar xavflari, axloqiy muammolar va ijtimoiy og'ishlarni e'tiborga olmaydi [4].

Huquqlarning noqonuniy buzilishi va sun'iy intellektdan axloqsiz foydalanish xavflari ayniqsa hukumat kontekstida yaqqol ko'rinadi, chunki bu yerda kuchli davlat institutlari va oddiy fuqarolar o'rtasida axborot va hokimiyatning o'ziga xos assimetriyasi mavjud. Avtomatlashtirish imkoniyatlarining insoniy donolik bilan cheklanmagan axloqsiz ishlatilishi davlatning majburlov kuchini shunday tarzda kuchaytirish va oqillashtirish xavfini tug'diradiki, bu assimetriya tufayli zararlangan jamoalar o'zlari zo'rg'a tushunadigan, lekin qochib qutula olmaydigan byurokratik tizimlarga tushib qoladi [5].

Muhim jihat shundaki, davlat sektorining sun'iy intellekt tizimlarida yetarli inson ishtiroki bo'lmaganligi tufayli yuzaga keladigan ortiqcha, noxolislik va tushuntirib bo'lmaydigan suiiste'mollikka qarshi muhim tekshiruv va muvozanat sifatida insonning sezilarli ixtiyoriy hukmiga, mulohazasiga, nazoratiga va nazoratiga oid keng qoidalar amal qilishi kerak. Intellektual algoritmik yordam, past xavfli operativ kontekstlarda cheklangan avtomatik qaror qabul qilish va inson nazoratini saqlab qolgan holda qoidalariga asoslangan muayyan vazifalarni cheklangan almashtirish o'rtasidagi tegishli muvozanat ko'p manfaatdor tomonlarning ishtirokida keng jamoatchilik muhokamasini, huquqiy tahlilni va dalillarga asoslangan siyosat shakllantirishini talab qiladi [6].

Davlat sektorida sun'iy intellektni mas'uliyatli joriy etish mashinalar insonlarga yordam beradigan takroriy vazifalarni trivial avtomatlashtirish va tekshirish uchun majburiy inson nazoratini talab qiladigan sezilarli individual

yoki ijtimoiy oqibatlariga ega bo'lgan sub'ektiv sezgir qarorlar o'rtasidagi aniq siyosiy farqni talab qiladi. Turli turdagi qarorlar va ta'sir ko'rsatish ko'lamlarini nazorat qilish, zararni qoplash va bahslashish uchun bunday insoniy nazorat chizig'ini kodifikatsiyalash nazorat qilinmaydigan axloqiy muammoli haddan tashqari avtomatlashtirish oldini oladi [7].

Shuningdek, xalqaro miqyosda sun'iy intellektning huquqiy va siyosiy ramkalari, axloqiy tamoyillari hamda nazorat mexanizmlari ishlab chiqilmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi o'zining SI to'g'risidagi qonunini ishlab chiqdi, AQSH esa SI xavfsizligi va javobgarligi bo'yicha ko'rsatmalar e'lon qildi. Bunday global harakatlar davlat sektorida SI-ni tartibga solishning yagona standartlarini yaratishga yordam beradi [8].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, davlat sektorida sun'iy intellektdan oqilona foydalanish quyidagilarni talab qiladi:

1. Keng qamrovli huquqiy va me'yoriy baza yaratish
2. Shaffof va javobgar tizimlar dizaynini ta'minlash
3. Inson nazorati ostidagi qaror qabul qilish jarayonlarini saqlash
4. Fuqarolar huquqlarini himoya qilish va kamsitishning oldini olish
5. Xavf-xatarlarni baholash va monitoring qilishning samarali tizimlarini joriy etish
6. Jamoatchilik nazoratini ta'minlash va manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar o'tkazish [9, 10]

Bu ishlarni amalga oshirish uchun davlatlar texnologik yondashuvdan tashqari, ijtimoiy, huquqiy va axloqiy jihatlarni ham inobatga olgan holda kompleks yondashuvni qo'llashlari zarur. Shundagina SI davlat boshqaruvida ijobiy o'zgarishlar vositasi bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Raji, I.D., et al. (2021). AI and shared prosperity. In Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency.
2. Rashid, A., et al. (2021). Responsible AI for Social Empowerment and Education.
3. Eubanks, V. (2019). Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor.
4. Stahl, B.C. (2021). Artificial Intelligence for a Better Future: An Ecosystem Perspective on the Ethics of AI and Emerging Digital Technologies.
5. O'Neil, C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy.
6. Jobin, A., et al. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. Nature Machine Intelligence.
7. Selbst, A.D., & Barocas, S. (2018). The Intuitive Appeal of Explainable Machines.
8. Whittaker, M., et al. (2018). AI Now Report 2018.
9. Wagner, B. (2018). Ethics as an Escape from Regulation: From ethics-washing to ethics-shopping?
10. Benjamin, R. (2019). Race After Technology: Abolitionist Tools for the New Jim Code.